

Canvi de terme Argentona-Mataró: gènesi, causes i conseqüències

ENRIC SUBIÑÀ

El canvi de terrenys entre Argentona i Mataró es va portar a terme de manera definitiva el 1840, i els espais afectats estaven entorn de la riera d'Argentona, on en el seu tram baix va marcar la nova delimitació de termes. Perquè la riera serà l'àmbit geogràfic d'aquesta conferència, que iniciaré a l'Edat Mitjana a fi de conèixer com van anar evolucionant els dos termes, la seva població i el seu poblament. La riera, malgrat que neix a Canyamars, no pren el nom de riera d'Argentona fins que surt de la vall de Dosrius i s'ajunta amb la riera de Pins o de Riudameia, que baixa del poble d'Òrrius, molt a prop de l'actual viaducte de la C-60 pel punt on es crea l'esmentada riera. A efectes pràctics tractarem de les parròquies de Sant Julià d'Argentona i de Santa

Maria de Mataró i les seves respectiva vila i ciutat.

EDAT MITJANA

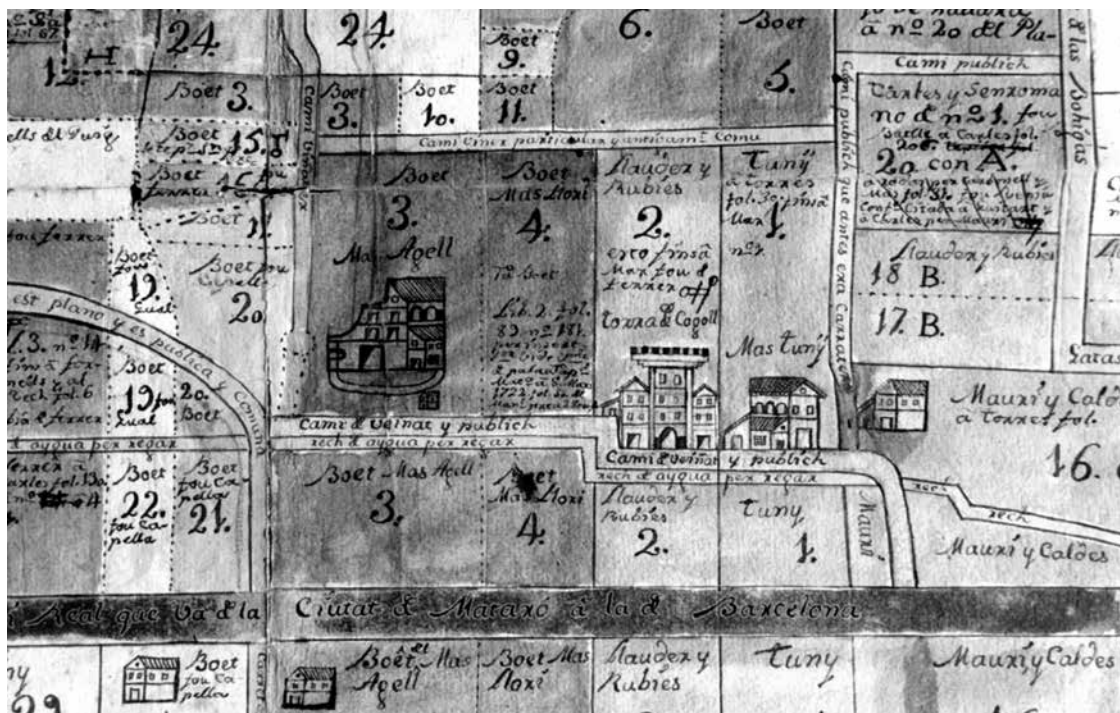
Jurisdicció

Parlem de dues parròquies i en aquest cas també de dues jurisdiccions. El castell de Mataró i el castell de Burriac.

El castell de Mataró incloïa les parròquia de Santa Maria de Mataró, Sant Andreu de Llavaneres i Sant Vicenç de Montalt. Després d'haver estat en mans privades des de l'Alta Edat Mitjana, amb el regnat de Ferran d'Antequera s'inicià una onada de recuperació del patrimoni alienat amb un donatiu de 100.000 lliures de les Corts a tal efecte. El castell de Mataró es va valorar en 6.500 lliures, que és el que havia pagat Pere de Màrgens, darrer senyor feudal. De la quantitat

total 2.200 lliures foren aportades per la Universitat del castell, o sigui, el govern de les tres parròquies. El 1419 Mataró passa a ser vila reial, i el 1424 va esdevenir carrer de Barcelona, que permetia als mataronins gaudir dels drets i les obligacions dels ciutadans de la capital.

El castell de Burriac tenia jurisdicció sobre Argentona i Cabrera. Des del segle XI va anar sempre lligat amb el de Vilassar, essent d'un mateix propietari, els Sant Vicenç des de l'Alta Edat Mitjana i els des Bosc des del 1352. Igual que a Mataró, els castells de Burriac i de Vilassar van ser també recuperats per la Corona el 1419, avaluant en 500 lliures l'import de les seves jurisdiccions, que és l'únic que recuperen, a diferència de Mataró on també recuperen la senyoria territorial. Per una còpia posterior del

Plànol del segle XIX on es veuen les masies històriques del veïnat de la Torre. ACM

Can Boet.

Foto: Enric Subià

privilegi sabem que les universitats demanen «*per vos e per vestres succehidors fets e constituhits, les dites universitats dels dits termens, parroquies de Vilassar e de Argentona e los fets e constituhits carrer e membre de la ciutat de Barcelona*». Aquest carreratge no es va fer efectius fins al 1481.

Demografia

Quina població tenia aquest territori? En època medieval, i fins al segle XVIII, la població es comptabilitzava en focs o caps de casa. El primer fogatge conservat data del 1378, i consta que Mataró tenia 110 focs i Argentona, 76. Aquesta xifra de població pensem que fou més alta a inicis del XIV, si ens atenem a les greus crisis de carència, guerres i pesta ocorregudes d'ençà de la segona meitat del XIII, amb el punt culminant a mitjan del segle XIV, amb les fams de “lo mal any primer” del 1333 i les pestes del 1348. El següent fogatge fiable, el del 1497, dóna les següents dades: Mataró, 133 focs i Argentona 63, o sigui, que Mataró creix un 21% i Argentona davalla un 16%. Aquest creixement de Mataró contrasta amb les dades de Fernández i Riera que quantifiquen en un 50% la pèrdua de població al camp català i d'un 20% a Bar-

celona en el període 1365-1497. En canvi, Argentona segueix la tònica del baix Maresme, on pràcticament totes les parròquies perden població.

El poblament dispers. Els masos

El tipus de poblament en les dues parròquies va anar evolucionant de manera diferent. Mentre que fins a inicis del segle XIV predominava el dispers a ambdues parròquies, o sigui, els masos, durant la segona meitat del XIV i, sobretot, al segle XV a Mataró el gran creixement del nucli urbà de la vila va decantar que la majoria de la població passés a ser urbana, una evolució que no es va produir a Argentona. Els masos eren la unitat d'explotació formats per terres i per la masia, que era l'habitatge del mas. La gran majoria de terres estaven al seu voltant, malgrat que també en tenien de disperses, algunes d'elles en zones gens properes a la masia on vivien, fins al punt que el mas Buscà, situat al veïnat de Pins (on avui hi ha el Bell Recó) tenia una de les terres al lloc conegut com «*al lach*», situat on avui hi hauria els jutjats de Mataró, a uns set quilòmetres de la masia.

Els masos tenien terres de tota mena: vinyes, camps de cereals,

hortes, boscos... El mas Camp d'Argentona, el 1290 es descriu amb cases, bordes, vinyes, terres cultivades i altres d'ermes, en la muntanya i en el pla, amb aigua per regar, recs, oliveres i altres arbres, boscos, garrigars i prats per pastar. Lògicament el camp o cereal predominava en les zones planes, properes al mar o a les principals rieres. En les zones de pendent era molt més freqüent la vinya i el bosc, i l'horta estava situada gairebé sempre a tocar de l'habitatge, que és on solia haver-hi aigua per poder-la regar.

Tenim molta bibliografia on es fa palès que les terres camps i les vinyes eren les majoritàries dels masos del voltant de la riera d'Argentona durant els darrers segles medievals. Tal volta, però, no s'ha parlat gaire del bosc i la seva importància, sobretot per l'economia del masos. Sense anar més lluny, el 1455, Pere Galzeran Bramona, propietari del mas Bramona d'Argentona, va vendre a Joan Soler de Mataró, 31 pins «*de la case mie apellade la Bramona*», dels quals en Soler podia escollir de qualsevol propietat o boscs erms, i també 12 àlbers de la quintana; pocs mesos després el mateix Bramona venia a Bartomeu Pou de Mataró, totes les alzines del bosc que tenia a Argentona. Altres productes del bosc que també documentem són pinyons, com les 40 quarteres que el 1427 va vendre Bernat Batlle, propietari del mas Batlle d'Argentona (ara conegut com a can Calopa) o els «*trecentos sachs de carbó*» que el 1495 Pere Cabanyes, propietari del mas Cabanyes d'Argentona, venia als mataronins Antoni Soler i Antoni Major del Castell.

Un altre dels aspectes importants és saber la mida que tenia un mas durant la segona meitat del segle XIV. Pensem que els masos del voltant de la riera d'Argentona eren de dimensions

considerables, essent d'entre 3 a 6 hectàrees els més petits, al voltant de les 10 hectàrees els mitjans i fins a 20 hectàrees els més grans. No hi havia masos de menys de tres hectàrees ja que per dessota d'aquesta superfície difícilment era autosuficient, llevat que el seu propietari no fos pagès sinó menestral i, per tant, no visqués únicament de la terra.

Pel que fa a la titularitat dels masos, en base a les confessions del castell de Mataró iniciades el 1369, dels 48 masos confessats en tan sols vuit la titular era una dona, que representa el 17% del total, i d'aquests vuit casos en tres ho fan acompanyades del marit com a usufructuaris. Pel que fa al capbreu de Burriac i de Vilassar, que inclouen les poblacions de Vilassar i Argentona, de les 86 confessions de masos en 14 les dones són les propietàries, que equivaldria a un 16%, gairebé una xifra idèntica a la de Mataró.

El poblament agrupat. Les sagreres

A redós de les esglésies, des d'inicis del segle XI, es van anar agrupant habitatges tot formant uns nuclis inicials, on l'església, arran dels decrets de Pau i Treva, va jugar un paper molt important, ja que se li van assignar uns espais que eren inviolables a 30 passes al voltant dels edificis religiosos,

que va atreure nombrosos pagesos al seu costat, i que van iniciar els nuclis agrupats de poblament que coneixem com a sagreres.

Tot i això al comtat de Barcelona entre els segles XI i XIII (on s'hi inclou Mataró i Argentona), tan sols un 40% estableixen el seu origen a redós d'una església, i que aquests nuclis ensagrerats seran el principal element d'articulació, a mesura que la xarxa d'intercanvis es consolidi. La resta solen ser a redós d'un castell o bé viles noves, planificades des del seu naixement. Argentona i Mataró serien viles amb origen de sagrera, tot i que a Mataró, a partir de finals del segle XIII, el creixement es va articular al voltant de la plaça del mercat.

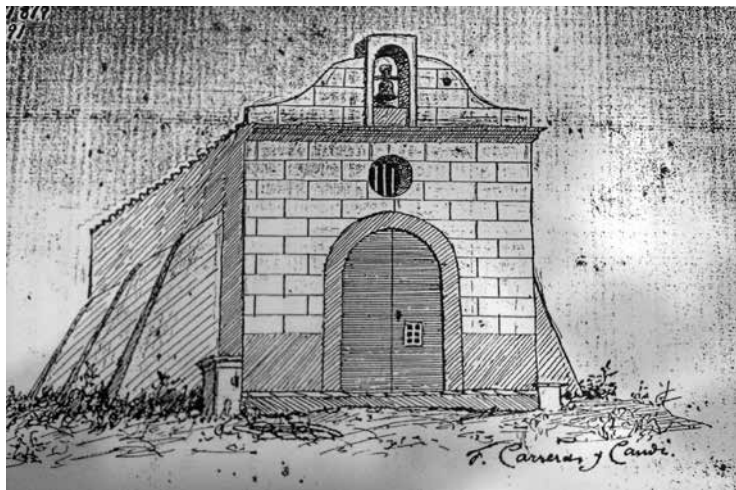
A Argentona, el 1290, trobem documentat per primer cop el terme sagrera, quan Berenguer de Sant Vicenç establia una casa situada «*in sacraia ecclesie Sancti Iuliani de Argentona*», tot i que com a mínim des del 1257 trobem la primera referència evident de poblament a l'entorn del temple quan Berenguer de Sant Vicenç va vendre una casa que tenia en alou a la parròquia de Sant Julià d'Argentona, «*ante ecclesiam*». Durant el segle XIII i XIV anem trobant algunes referències i transaccions de cases a la sagrera d'Argentona, tot i que pensem que va créixer molt poc

des del segle XIV fins a finals del XV. En aquells moments era un nucli molt petit, on documentem com a mínim, els masos Batlle, Espinalt/Gemferrer, Portal, i les cases Badia, Ferrer, Anglada, i Mestre. També hi havia un carrer obert, que era el que anava des de la font (situada a la cruïlla del carrer Torres i Bages amb Dolors Monserdà) fins a l'església. L'església romànica, més petita que la gòtica actual que amb alguna reforma ha arribat als nostres dies, estaria situada una mica més al sud, i el campanar estava lleugerament endarrerit respecte al pla de façana, o sigui, en un lateral.

A Mataró el primer esment que hem documentat del que seria la sagrera data del 1054, quan els marmessors de Joan Oruç fan donació a la Seu de Barcelona d'una terra i d'una vinya al costat de l'església de Santa Maria. Probablement, el tret de sortida més significatiu en el creixement de la vila es va produir el 1294 amb la concessió de mercat a Mataró pel comte-rei Jaume I a l'infant Pere, aleshores senyor de Mataró per via matrimonial.

Dibuix de Sant Jaume de Traïà fet per F. Carreras i Candi

Pensem que la vila de Mataró iniciava el segle XV estant ja molt consolidada, configurada a l'entorn de l'església i especialment de la plaça, on hi havia el forn, les carnisseries i un dels pous comunals, la majoria de botigues porticades amb les taules per vendre i, pel que podem intuir de la documentació, un gran pòrtic al bell mig, o sigui, que la plaça podria haver estat parcialment porxada, tal i com té, per exemple, la vila de Granollers, i que faria de Mataró un centre d'atracció comercial. En les plantes baixes de les cases més grans o hospicis hi havia botigues. Les cases acostumaven a tenir un hort al darrera, sovint amb arbres, entre els quals tarongers. El 1432 trobem el primer esment d'un carrer, «*lo carrer den Libra, antiqutius vero es Vilars*», actualment el Carreró. A finals del segle XV, es comencen a establir terrenys per edificar prop del mar, en el lloc que més endavant es coneixeria com a "botigues de mar". Aquesta zona va prendre importància a nivell comercial, ja que part de les manufactures que arribaven o sortien de la vila ho començaven a fer per mar i, per tant, les "botigues" eren on s'emmagatzemaven i es venien aquestes manufactures.

En acabar el segle XV, hi ha un procés de nova urbanització molt important, construint-se moltes cases amb l'ull posat a la riera de Cirera, i al sud de la vila, bases del primer creixement del segle XVI.

ELS SEGLES MODERNS

Durant els segles moderns, o sigui fins al XVIII, hi ha certes coses que no canvien gens respecte als medievals. Entre d'altres el món dels masos, que la gran diferència és que a partir del XVI es reformen la majoria dels medievals i, sobretot amb l'impuls de la vinya, s'engrandeixen molt, malgrat ja no es documenta

gairebé cap nova construcció d'un mas no existent. El que si apareixen pel territori són noves cases de pagès que sorgeixen de les fragmentacions de les terres de mas o bé de la roturació de noves terres de cereal que passen a ser de regadiu, on ens construeixen les famoses sínies, que són les màquines d'elevat aigua.

LA PERMUTA

Fins aleshores el terme d'Argentona, per la banda de mar, arribava al torrent de les Piques (actuals jutjats) i al del Molí de Vent (actual plaça Granollers o burots), i des d'allà, seguint cap al Turó de Cerdanyola, tot anant a buscar el torrent de Vera i la riera d'Argentona, per en acabar el veïnat de Sant Jaume pujar a la Serra. Si el comparem amb l'actual observem que ara va a buscar la riera d'Argentona fins al Sorral, on puja cap el torrent de Cerdanyola, per on segueix per la divisòria d'aigües.

El veïnat de la Torre

L'actual zona del Pla d'en Boet i del Rengle, per dessota del Camí del Mig, antigament era el veïnat de la Torre, on hi havia els masos Boet, Llauder, Tunyí i Mauri, ja esmentats des de la segona meitat del segle XIV en el "Llevador de Rèdits de Pere des Bosch", històricament de la vila d'Argentona. El veïnat portava el nom de la Torre de Cogoll, que era un torre defensiva d'època alt medieval. Inicialment degué ser una torre circular de fusta que fou feta aixecar a finals del segle IX o principis del X pels representants dels reis carolingis, i que ja al segle X degué ser substituïda per una torre de pedra, ja fos circular o quadrada. El primer esment de la Torre data del 1128, en què el bisbe de Barcelona fa donació als germans Ramon i Arnau Miró, d'un alou situat en les parròquies de Mataró, Sant Martí de Mata i

Sant Andreu de Llavaneres, que afronta a ponent amb la "turre de cucullo", o sigui, amb la Torre de Cogoll. A inicis del segle XIV, la Torre fou motiu d'una donació per part de Berenguer de Sant Vicenç i la seva muller Saurina, al seu fill i hereu Berengueró de Sant Vicenç.

Fins aleshores les terres del Pla d'en Boet estaven dedicades sobretot a la vinya i al cereal. Per copsar la importància de la vinya i el seu principal producte, el vi, en aquestes terres des de l'Edat Mitjana, en l'establiment del mas Ferrer de la Torre fet el 1360 el feudal Pere des Bosc, va pactar amb els Ferrer que si el senyor, durant un mes, venia vi en l'esmentat veïnat, que no ho poguessin fer ells. El camí Ral de Barcelona era lloc de molt de pas, i els masos devien complementar la seva economia amb la venda de vi, en què el senyor també hi tenia interessos, concretament tenia el dret de taverna, un dels monopolis del senyor feudal, i se'n reservava parcialment el dret. De fet, des del segle XVI o XVII l'ajuntament d'Argentona arrendava el dret d'hostal, taverna i venda de pa i carn al veïnat de la Torre, que es feia a can Lleonart (just a sota de can Boet), i alhora tenia uns "burots" als dos límits del terme, en la carretera de Barcelona i en la carretera a Argentona.

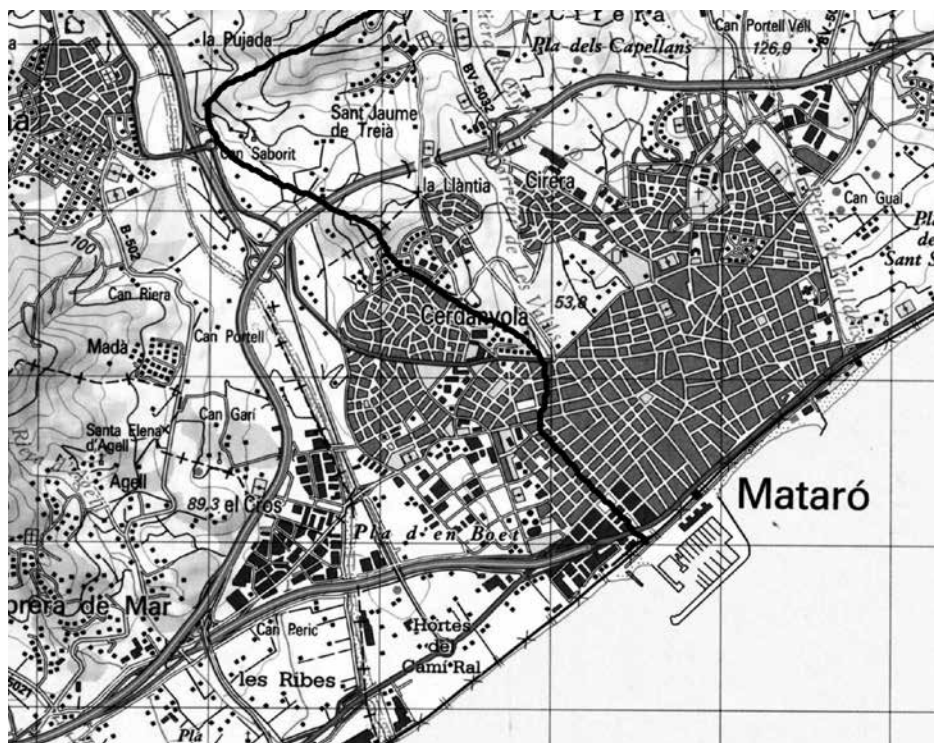
També cal esmentar que aquell sector d'Argentona, concretament la seva platja, feia de "port" o lloc de recollida i lliurament de mercaderies, segurament perquè s'hi pagaven menys impostos que a Mataró. A tall d'exemple, el 1458 Joan Croanyes d'Argentona, reconeixia deure a Pascàs Tria, propietari del mas Tria de Sant Martí de Mata, uns diners que li lliuraria en la platja de la parròquia d'Argentona, «*al trast de la torra*» per llenya d'alzina i d'arboç. Això confirma les tesis de Madurell que va escriure que Mataró i el seu entorn havia

esdevingut, a mitjan segle XV, el principal port fuster entre Colliriure a Cambrils o les de Roser Salicrú, que esmenta que “els boscos del Maresme, en general i, per tant, també els del terme del castell de Mataró, nodriren, de forma sostinguda, el proveïment de fusta a la ciutat de Barcelona, i molt especialment, les seves drasanes”.

Aquestes terres rebien les aigües sobrants dels molins d'Argentona, el darrer dels quals era el d'en Gual, al Cros, mitjançant el rec del molí. Durant els segles XVII i XVIII gran part d'aquestes terres, que eren majoritàriament dels propietaris de masies d'Argentona, foren adquirides per mataronins, des de la baixa noblesa establerta a la ciutat, sobretot Ciutadans Honrats de Barcelona, com també per molts comerciants i professionals lliberals com advocats o metges. Es van anar convertint les terres dedicades a la vinya i al cereal en terres de regadiu, dedicades sobretot al cultiu del tarongers i llimoners, a banda de productes d'horta. Alhora van anar construint sínies per extreure aigua del subsòl i cases de pagès pels “colonos” o masovers.

El veïnat de Sant Jaume de Traià

Veïnat històric de la vila de Mataró. Les primeres dades del seu poblament són de la segona meitat del segle XIV, quan tenia set masos, dels que sembla que només quatre estaven habitats: Oller, Torner, Salvador, Alegre, Escarp, Mataró i Agell. Aquests masos estaven tots sota domini del castell de Mataró. Del segle XV, no en tenim dades de població, però si sabem que en el fogatge del 1515 consten dos veïns i en el del 1553, tres, en aquest cas en Salvador, en Torner i n'Estaper. Això significaria que dels set masos del segle XIV, tres es des poblarien segurament amb

les crisis de l'esmentat segle, i altres dos durant el segle XV. Les masies històriques de Traià que ens han arribat són les Palmeres (mas Salvador) i ca l'Ànima (mas Torner). La resta són cases de pagès edificades entre els segles XVII i XIX, essent les més destacades can Volart i can Boba de Sant Jaume, datada la primera del segle XVIII i la segona del XIX. El veïnat de Sant Jaume de Traià, muntanyós en el relleu, des dels segles medievals tenia la producció principal centrada en la vinya, amb una petita part de camp de cereal a les zones baixes.

La permuta del 1840

Geogràficament Traià estava molt a prop del nucli urbà d'Argentona i el Pla d'en Boet ho estava del de Mataró. Aquest factor, juntament amb el canvi de propietat de les terres del veïnat de la Torre, foren determinants perquè la ciutat de Mataró demanés a les autoritats el canvi o permuta de les terres, que es va signar el 1821 per part de les autoritats dels dos ajuntaments, malgrat que Argentona no hi

estava d'acord. Però la caiguda del règim liberal de l'Estat Espanyol i la derogació de les seves disposicions legals va fer que la permuta no fos efectiva fins que el 1840 es va restablir aquella legislació. Aleshores, en Josep Ballot i Cabanyes, comissionat per Argentona i el Sr. Guanyabens per Mataró, a les ordres de l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, van recuperar i revisar una per una les setze fites acordades el 1821 i que separarien els dos termes municipals.

Les conseqüències de la permuta foren molt lesives per Argentona, que va perdre la sortida al mar, malgrat que mai va tenir-la molt en compte si fem cas que gairebé no hi havia mariners al terme (la llunyania amb el nucli n'era la causa) i, sobretot, va perdre les terres més valuoses des del punt de vista agrícola a canvi d'un espai muntanyós de poc valor per a l'economia. En canvi, Mataró va veure incrementat el terme en la seva zona d'expansió natural amb terres molt bones, tot i que no s'urbanitzaria fins entrat el segle XX.

Mapa d'Argentona i Mataró on es veu la línia divisòria fins el segle XIX